

**«ЄВРЕЙСЬКИЙ ТУРИЗМ» ЯК СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ
З РАДЯНСЬКИМИ ЄВРЕЯМИ В 1970-ТІ РОКИ****“JEWISH TOURISM” AS MEANS OF COMMUNICATION
WITH SOVIET JEWS IN 1970s****Данилів Н.Р.,***аспірантка кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Численні факти переслідувань і дискримінації з боку владного режиму спочатку у Російській імперії, а згодом у Радянському Союзі, щодо євреїв, котрі там проживали, спровокували в останніх визрівання ідеї про переселення на територію Землі Ізраїльської. Еміграційні настрої серед радянських євреїв різко посилювалися після утворення Держави Ізраїль у 1948 р., а згодом – унаслідок успішної Шестиденної війни у 1967 р. Проте через перманентні обмеження та заборони, а також неспроможність діяти лише завдяки своїм власним силам євреї Радянського Союзу радо приймали підтримку від усіх представників світової громадськості. На початках міжнародні єврейські організації США та Ізраїлю пробували контролювати єврейське питання дистанційно, використовуючи для цього засоби телефонного зв'язку та листування. Отже, вони намагалися підтримувати вербальну комунікацію зі своїми побратимами, мотивуючи їх до продовження боротьби. Якщо ці засоби не спрацьовували, то за спеціальною, наперед організованою схемою закордонні організації ініціювали волонтерську допомогу під виглядом «туристичних груп». Їхня мета найперше полягала у наданні фактичної та безпосередньої допомоги у вигляді не тільки матеріального, фінансового або духовного характеру, але й у формі психологічної підтримки, особливо необхідної для «відмовників» і так званих «в'язнів Сіону». Проте такі іноземні візити становили чергові незручності для КДБ, котрі, викриваючи справжню мету приїзду більшості «туристів», відкрито боролися з цими проявами, обмежуючи, відповідно, одне з найважливіших джерел для черпання інформації про факти дискримінації прав людини в Радянському Союзі. Попри все, потік охочих осіб перетнути океан і опинитися на теренах СРСР непередбачувано збільшувався, незважаючи на скрупульозну перевірку з моменту прибуття. Ба більше, випадки з погрозами щодо «винятково небезпечних туристів», їх «видворення» за межі Радянського Союзу та заборони на повторний в'їзд тільки посприяли консолідації серед єврейського товариства по всьому світові.

Ключові слова: радянські євреї, «єврейський туризм», комунікації, Радянський Союз, КДБ.

Regular facts of the Jewish discrimination, firstly in the Russian Empire and later in the Soviet Union, provoked the idea of Jewish emigration and resettlement on the Israeli part of the territory of Palestine. The desire to emigrate was intensified after the formation of the State of Israel in 1948, and, subsequently, the successful Arab-Israeli Six-Day War in 1967. However, the Soviet authority had banned the opportunity of free emigration. That is why the Jewish community, by using phones and correspondence, was searching for ways to communicate with foreign Jewish organizations. Because of the interruption in phone communication and not delivery the private correspondence, the Jews who lived in the Soviet Union started to search for the new means of establishing contacts with the international Jewish organizations. The volunteers have been entering the Soviet Union under the guise of the “tourists” and provided not only the material and financial support but also mental favor to the local “refusals”. Except this, they try to search new ways how to receive information about the facts of discrimination and human rights violations, in particular, the right to emigrate. However, such foreign visits were another one inconvenience for the KGB, which openly struggled with such kind of manifestations. That is why, the KGB workers after revealing the true purpose of most tourists’ arrival, had tried to prevent such meetings by not allowing leaving the tourist groups or avoiding the planned tourist routes. The suspicious people were inspected and after the detection of the prohibited literature, they had to be “expelled” outside the Soviet Union. For “the particularly dangerous” ones, their entry was prohibited. Nevertheless, the use of these and other methods did not affect to the flow of people wishing to cross the ocean and help their brotherhoods in all possible ways. Moreover, it has only contributed to the consolidation of Jewish society around the world.

Key words: Soviet Jews, “Jewish Tourism”, communications, Soviet Union, KGB.

Постановка проблеми Спроба налагодження контактів між міжнародними єврейськими організаціями та євреями, котрі проживали у Радянському Союзі, стала найважливішим завданням у пошуку комунікативного зв'язку між обома сторонами. Ознайомлення з діяльністю волонтерів, котрі потрапляли до Радянського Союзу під виглядом «туристів», дає можливість висвітлити надання не тільки матеріально-фінансової підтримки для місцевих «відмовників» (осіб, котрі отримали відмову у наданні візи на виїзд), але й способів вивідання інформації, попри діяльність органів держбезпеки, про факти дискримінацій і порушення прав людини, зокрема права на виїзд.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Порушена тема є маловивченою та практично не висвітленою в історіографії, за винятком невеликого дослідження Марії та Сергія Казімірів про іноземний туризм загалом. У статті автор використовує раніше не опубліковані факти, на основі внутрішньої документації КДБ, знайдені в архівних матеріалах ГДА СБУ. Крім того, використовуються свідчення радянських євреїв із правозахисного журналу «Хроника Текущих Событий» і згадки закордонних емісарів, котрі особисто відвідали Радянський Союз.

Формулювання цілей статті. У статті необхідно виконати такі завдання:

– висвітлити найпоширеніші способи налагодження комунікативного зв'язку між міжнародними сіоністськими організаціями та радянськими євреями;

– проаналізувати діяльність так званих «туристів», зокрема їхні завдання щодо передачі речових посилок і розвідування даних про реальне становище радянських євреїв;

– охарактеризувати діяльність КДБ щодо перешкоджання «ворожому туризму».

Виклад основного матеріалу. Факти про переслідування радянських євреїв вільно ширилися інформаційним простором у таборі демократичних країн, що, у подальшому, спровокувало утво-

рення у таких країнах, як Ізраїль, Канада, а передусім у США політичних ініціативних груп або організацій некомерційного спрямування. Найперше, закордонна єврейська діаспора разом з радянськими євреями намагалася віднайти усі можливі способи комунікації, і, зрозуміло, що найбільш швидкісним і зручним виявився саме телефонний зв'язок. Однак, через те що працівники телефонних мереж діяли за вказівками КДБ, спроби зв'язку з заокеанськими побратимами часто зривалися, а міжнародний телефонний зв'язок з Ізраїлем періодами був неможливий узагалі [7, с. 336–338]. Якщо контакт таки вдавалося налагодити, то розмови були короткими, як правило інформаційно-підбадьорливого характеру. Так, у 1973 р. американський рабин Тейц зателефонував до єврея з Києва (як виявилось пізніше – радянського шпигуна), з повідомленням про заплановану акцію під час візиту Л. Брежнєва до Нью-Йорка [11, с. 180].

Досить часто траплялися випадки відключення домашнього телефону. Наприклад, у 1975 р. у киянина Злобинського телефон відключили одразу ж після завершення розмови з Мірною і Абрахамом з Нью-Йорка, котрі цікавилися еміграційним процесом з Києва, нещодавним арештом у Москві О. Фельдмана та долею М. Тартаковського, котрий на початку цього ж року виїхав до Ізраїлю [13, с. 359].

Несправність домашнього телефону, у свою чергу, провокувала єврейських активістів користуватися стаціонарними автоматами, де теж не обходилося без курйозів. Харків'янин О. Парицький на переговорному пункті відділення зв'язку №91 одразу ж після налагодження контакту з Нью-Йорком, був змушений припинити розмову через крики невідомих: «Парицький – шпигун і зрадник, котрий передає таємну інформацію до США». У грудні 1977 р. його звинуватили у передачі брехливих відомостей засобами листування і переговорів за допомогою телефону [1].

Крім налагодження комунікативного способу зв'язку, іноземні організації ініціювали надання допомоги у вигляді фінан-

сового (гроші), матеріального (одяг, релігійна атрибутика), духовного (листівки, брошури, література) характеру. Отже, радянські євреї отримували з-за кордону вітальні листівки, буклети, календарі. Попри привітання з річницею якогось свята, автор, вдаючись до збірного образу, завжди намагався не тільки підбадьорити, але й мотивувати адресата: «... тут, в Ізраїлі, євреїв з СРСР пам'ятають і не забувають», «... ми, євреї Америки, не будемо мовчати... Ви побачите нашу допомогу... », «... до скорої зустрічі в Ізраїлю» [4, с. 247].

Ті, кому вдалося виїхати з СРСР, також практикували надсилання листів до знайомих і родичів, які, аналогічно з листівками, перехоплювали представники КДБ. Влада, як правило, не була задоволена змістом листів, де автори закликали відстоювати своє право на виїзд: «Моя порада: продовжуйте боротися, не зупиняючись ні перед чим»; «Візьміть долю у свої руки, і добивайтеся свого», подавали приклади осіб, котрі їдуть із різних куточків Східної Європи: «Сюди приїжджають євреї із Риги, Вільнюса, Москви і Ленінграда...», описували місцевий добробут: «У нас збудовано велику кількість житлових площ, усіх однаково добре приймають...» [6, с. 413–414]; «Тут будують квартири не менше 3-х або 4-х кімнат, нас одразу ж, після зустрічі в аеропорту, відвезли у новий житловий комплекс» [8, с. 185]. Колишня жителька Івано-Франківської обл. Л. Горова, описує широкий асортимент товару: «Тут Ти (звернення до своєї колежанки) зможеш купити все, що завгодно, наприклад оцю футболку, що Тобі дарую...». Колишній житель Москви Ю. Нульдмен використовував більш поетичні вислови: «Земля, по якій ходив Бог, наші предки, Мойсей... настільки прекрасна, що її не просто описати звичними словами...» [8, с. 184].

Цікаво, що в деяких листівках заохочували до виїзду не тільки в Ізраїль. Наприклад, з 1972 р. з ініціативи «Американсько-єврейських альтернатив сіонізму» в УРСР відправлено сотні запрошень-листівок з виїздом до США. Флір – один

із засновників схожого роду організації, відвідавши УРСР у 1972 р., заохочував євреїв із Закарпаття їхати до Сполучених Штатів, запевняючи, що Конгрес виділив для цього 80 млн. доларів [9, с. 296].

З 1976 р. у листівках, із специфічною ізраїльською символікою (Стіна Плачу, храм у Єрусалимі, менора, шестикутна зірка), усе частіше звучали заклики про об'єднання світового єврейства: «Від євреїв США до євреїв СРСР», «Ми про вас не забули», «Цей гіркий хліб їли Ваші предки, тікаючи від рабства до свободи» і т.д. [19, с. 164].

Враховуючи, що особиста кореспонденція не завжди потрапляла до рук адресата, відправники розпочали користуватися засобами «рекомендованого листування», вимагаючи офіційного підтвердження про його вручення [19, с. 164].

За даними радянської розвідки із загального числа єврейського населення близько 60 тис. чоловік підтримували переписку зі своїми родичами та знайомими і близько 20 тис. хоча б раз за своє життя отримували посилку [5, с. 237].

У посилках, крім матеріальних речей, можна було знайти заборонену в СРСР єврейську літературу, та брошури на різноманітну тематику. Це, очевидно, ще більше тривожило радянську владу, особливо після отримання звіту КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ від 1 березня 1972 р., де йшлося про те, що за попередні два роки органами КДБ конфісковано 8 412 документи з «... ідеологічно шкідливим матеріалом із метою розпалення серед єврейського населення націоналістичних і еміграційних настроїв», а це близько 18% щодо всієї конфіскованої документації [8, с. 181].

Найпопулярнішим видом допомоги усім потребуючим євреям Радянського Союзу, а найчастіше «відмовникам» та їхнім сім'ям стали посилки. Якщо до 1971 р. лише дві поштові фірми доправляли посилки для євреїв Радянського Союзу: Британська «Dinerman & Co.» та швейцарська «Mella». То з 1972 р., через збільшення кількості посилок,

сіоністські організації Ізраїлю та США почали користуватися послугами бельгійської (Thomas & Ellis) та данської (Helge Coh Trading) поштових фірм і французького комерційного експорту "Sikomeks" [10, с. 11]. В період 1971–1972 рр. через ці фірми відправлено тисячі посилок: жителі Чернівецької області отримали 4492, Одеської – 2000, Київської – 900, Вінницької – 295 [10, с. 12]. У період 1974–1976 рр. євреї Києва та Київської області отримали 7786 посилок на суму 3,5 мільйонів рублів. За трактуванням КДБ посилки з дорогоцінним товаром узалежнювали отримувача від адресанта, наприклад, для збору та передачі інформації [12, с. 27].

Згодом у вищезгаданих країнах почали формуватися групи волонтерів, котрі через причину вилучення більшості посилок під час попереднього огляду радянськими митниками, хотіли доставити їх особисто. Заодно отримати об'єктивну інформацію про реальний перебіг переслідування національних меншин у Радянському Союзі. Відтоді у місцевої радянської влади з'явилися нові причини для хвилювання із появою ще однієї загрози для розпалення еміграційних настроїв серед єврейства. В одному з документів надається перелік вказівок щодо боротьби з «туризмом с враждебными целями» [4, с. 111–113]:

- посилити контроль на кордоні при в'їзді та виїзді іноземців;

- заборонити в'їзд тим особам, хто в попередні роки здійснював поїздки до СРСР з метою «проведення ворожої роботи»;

- зобов'язати органи КДБ посилити роботу з виявлення і обмеження «ворожої діяльності іноземців»;

- слідкувати, щоб члени груп туристів дотримувалися запланованих маршрутів і не здійснювали самовільних поїздок у ті чи інші райони населеного пункту;

- створювати умови ідеологічного сприйняття переваг соціалістичного устрою життя над капіталістичним;

- особи, котрі відхиляються від маршруту, задають провокативні запитання,

зустрічаються з невідомими особами чи просто ведуть себе підозріло – мають бути «видворені за межі СРСР» [7, с. 171].

Отже, одразу ж після перетину кордону «туристи» потрапляли під «пильне око» КДБ, котрі слідкували за кожним їхнім кроком. Спеціальне 7-е управління, яке складалося із шести відділів, виконувало функції контролю за іноземними туристами: контроль за туристами з США, Канади і Великої Британії; контроль за іншими іноземними туристами; контроль за готелями; контроль радянських турагентств «Супутник» і «Інтурист»; відділ з організації і спостереження за контактами радянських громадян з іноземцями та відділ зі спостереження і комунікацій [2].

В інформаційному звіті, зокрема, описуються факти виявлення брошур на російській («Руководство для Оле 1972») та англійській мовах [10, с. 20]. Особливе зацікавлення викликав один примірник випадково виявленої брошури у 1976 р. на борту літака Сімферополь-Київ "How to Find and Meet Russian Jews", 1972 р. видавництва. За висновками КДБ у брошурі містилася інструкція для іноземних туристів, основною ціллю для котрих було не так «милування» красотою Радянського Союзу як розвідування інформації: «інструкція направлена на розпалення націоналістичних і еміграційних настроїв». Автори брошури, Ф. Баум та З. Фурст, з ініціативи Американсько-єврейського Конгресу в США вважали, що перед поїздкою варто ознайомитися з відомими працями з історії радянських євреїв. Окремо виділений пункт вказує на необхідність підготовки для перевезення іудейських предметів культу: Старий Завіт, набори для випікання паски, календарі, шестикутні зірки, менори, літературу єврейських авторів. Також віталася купівля декількох пар джинсів, пластинок із музикою, верхнього одягу та інших речей із метою передачі їх для євреїв Радянського Союзу. Прикордонники не мали права конфіскувати ці речі через причину, що вони формально вважалися особистими речами туриста.

Кожен турист отримував клаптик паперу, на якому вказувалися прізвища «відмовників», адреси синагог, єврейських цвинтарів та університетів – усі ті місця, де можна якнайшвидше віднайти євреїв. У випадку непередбачуваних ситуацій подавалася адреса американських та голландських посольств. Як правило, гід «Інтуристу» постійно супроводжував групу туристів, тому важливо було мати навички «делікатного вислизання з групи» і повернення до того як це стало помітно. У розмові з місцевими євреями «турист» найперше мав увійти в довіру, а згодом розпитати найнеобхіднішу інформацію про: загальну ситуацію євреїв у Радянському Союзі»; про можливість навчання івриту або ідишу, влаштування на бажану роботу, вступу до університетів; труднощі, які виникають у євреїв, котрі хочуть виїхати з СРСР на постійне місце проживання в іншу країну; присутність відчуття небезпеки якщо подаються на візу; змогу читати зарубіжну пресу, слухати радіо, контактувати через засоби телефонного зв'язку з іншими країнами та ін. Врешті, надавалися інструкції про те, як себе поводити у разі, якщо «туриста спіймали на гарячому» [16, с. 40–46].

Незважаючи на посилення контролю на КПП виїзду і в'їзду іноземців, слідування спеціально розроблених маршрутів і заборона від самовільних прогулянок та поїздок, «підготовлені туристи» вмівло порушували обмежуючі накази КДБ [18, с. 336–338]. Для того, щоб зустрітися з місцевим єврейським населенням, іноземці не завжди дотримувалися програми «Інтуриста» і їхніх «спеціальних маршрутів», уникали деяких екскурсій. Крім передачі посилок, одного разу це був чемодан із презервативами, «туристи» цікавилися їхнім повсякденним життям, фактами обмеження прав на виїзд до Ізраїлю, справами «відмовників» і засуджених [3]. Наприклад, у 1977 р. рабин Великої Британії відвідав М. Кременя на його ж квартирі у Москві, де розпитував про культурний стан справ євреїв Москви [17, с. 382].

Органи КДБ стежили і за потенційними представниками осіб єврейської національності, для котрих призначалися схожі зустрічі. Лейбензон і Загорнова, котрі їхали на заплановану зустріч з американськими туристами у Москві так і не добралися до пункту призначення, через перехоплення їх на ст. Ніжин. Киянин С. Ротштейн активіст-відмовник відсидів 30 діб адміністративного арешту через виявлення у нього на квартирі туристів з США [11, с. 182].

Між екскурсорами та їхніми перекладачами з одного боку і «туристами» – з іншого часто розпалювалися суперечки. Для прикладу, через відмову з боку екскурсора відвідати запропоновані туристами місця, В. Гарольд – один з членів туристичної групи, сам організував поїздку цієї ж групи до Бабиного Яру. Конгресмен Мужвинський після відмови органами КДБ у візиті с. Мостового, Житомирської області «по режимним соображениям», закрався у готельному номері і вимагав пояснення. Так само вчинили і декілька інших представників, проте не отримавши позитивної відповіді були змушені повертатися до США найближчим чартерним рейсом [14, с. 140].

Крім основної роботи, завдання екскурсора, полягало у розхваленні соціалістичного укладу і демократичної політики в межах СРСР. Не усі «туристи» погоджувалися зі схожими твердженнями, що призводило до появи дискусій. Ш. Пундик, наприклад, на одній з екскурсій перебив організатора туристичної групи, котрий розхвалював ідеальний стиль життя у Радянському Союзі зі словами: «... у Радянському Союзі не заведено розповідати про те, що тут коїться насправді... А фактично ситуація набагато гірша, ніж можна собі уявити у найжахливішому сні» [21, с. 19].

З 1975 р. у звітах КДБ йдеться про усе частіші випадки використання портативних звукозаписувачів, фотоапаратів та інших засобів для проведення «враждебной роботи» [14, с. 121]. В одному із повідомлень вказується, що інозе-

мець ховав на собі магнітофонні стрічки з записами та три рекомендаційні листи про те, що він надійний і йому можна довіряти. Одразу ж після виявлення цих та інших підозрілих речей, турист був відправлений першочерговим рейсом до Відня. Схожий факт трапився у 1971 р. з подружжями Сільвермана і Шустера, котрих «першим рейсом» було відправлено із Москви. У 1975 р. групі, яка складалася з іноземців-євреїв у яких вилучено близько 30 екземплярів книг сіоністського спрямування, 40 екземплярів іншого виду «пропагандистської літератури», списки авторитетних «відмовників», фотографії, зашифровані бесіди, було заборонено повторний в'їзд до Радянського Союзу [14, с. 124].

За офіційними документами КДБ усіх підозрілих осіб мали притягати до кримінальної відповідальності. Проте, фактично практикувалися дещо інші методи контролю над «туристами»: «попередження», «видворення за межі СРСР», «заборона повторного в'їзду» [4, с. 112]. Наприклад, за 1976 р. попереджено 28 іноземців у їхній неправомірній діяльності, 21 – заборонено повторний в'їзд у межі Радянського союзу. У 1978 р. місто Київ відвідало близько 40 туристичних груп, як правило, із США, сформованих переважно з осіб єврейської національності [21, с. 17]. У цьому ж році з УРСР і загальної кількості осіб туристичних груп було вигнано 6 емісарів, офіційно попереджено – 28, закрито повторний в'їзд – 45-м [21, с. 20].

Кількість підозрілих «туристів» збільшувалася з нагоди річниць і святкування знаменних дат. М. Шампань – представник Комітету захисту радянських євреїв в США, разом з представниками спеціалізованої групи американських юристів, цікавилася відношенням влади до «відмовників», можливістю дотримуватися звичаїв та традицій серед єврейської спільноти, а дехто запропонував розширити мережу ульпанів, пообіцявши матеріальну допомогу [1]. Частина делегатів відвідали квартиру київського відмовника

Цацкіса, а після – відправилися в район Бабиного Яру для покладання квітів [15, с. 148–149].

У грудні 1978 р. у м. Києві відбулася зустріч емісара сіоністських організацій Канади В. Литвака з В. Кісликом, В. Фрідманом, Л. Ельбертом та іншими. У приватній розмові В. Литвак повідомив про початок кампанії бойкоту «Олімпіади-80», пропонував розгорнути схожу діяльність у межах Радянського Союзу [20, с. 190].

З 1978 р. «євреї-туристи» розпочали поширювати нові чутки з мотиваційним для еміграції підтекстом: про початок війни Радянського Союзу з Китаєм, неминучість краху економіки СРСР і у подальшому звинувачення у цьому єврейський сіоністський рух [20, с. 171]. Все ж найбільше радянська влада була спантеличена інформацією про те, що у США після проведення «Національної конференції на захист радянських євреїв» у 1976 р. було зніційовано практику «опіки» деяких заможних американських родин над «відмовниками» у Радянському Союзі. У відповідь, члени ЦК КПРС час від часу організували групи спеціально підібраних євреїв для подорожей за кордон з політичною метою антисіоністської пропаганди та розхвалення соціалістичного укладу життя [2].

Висновки. Отже, зважаючи на те, що телефонний зв'язок, крім прослуховування, штучно переривався а приватна кореспонденція, крім перелічування, не завжди доставлялася адресату, міжнародні сіоністські організації розпочали пошук нових засобів комунікацій і зв'язку. Ініційований набір волонтерів прибував до Радянського Союзу під виглядом «туристичних груп». Під час безпосередніх зустрічей з радянськими євреями «туристи» намагалися, крім надання моральної підтримки та матеріальної допомоги, вивідати інформацію про недотримання прав людини в Радянському Союзі. У відповідь працівники КДБ намагалися перешкоджати подібним зустрічам, не дозволяючи покидати туристичні групи або самовільно розгу-

лювати населеним пунктом. Підозрілих осіб перевіряли, а після виявлення забороненої літератури повинні були «видворити» за межі Радянського Союзу. Для «особливо небезпечних» повторний в'їзд

був заборонений. Зрештою, застосування цих та інших методів, не вплинуло на невпинний потік «туристів», котрі прагнули допомогти своїм побратимам усіма можливими способами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Евреи. *Хроника Текущих Событий*. Вып. 53. URL: <http://hts.memo.ru> (дата звернення: 07.02.2019).
2. Кизима М., Кизима С. Особенности туризма и заграничных путешествий в Советском Союзе. 2018. *СОНАР-2050*. URL: <https://www.sonar2050.org/publications/turizm-v-sovetskom-soyuze/> (дата звернення: 07.02.2019).
3. Эмиссары. 40 лет спустя, 2016. *Хадашот*. URL: <http://www.hadashot.kiev.ua/> (дата звернення: 07.02.2019).
4. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1008 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо поточної оперативної обстановки, антирадянських проявів, діяльності сіоністів, розшук авторів та розповсюджувачів анонімної кореспонденції; іноземці..., 01.01.1971–10.02.1971). 306 арк.
5. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1011 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів..., 10.02.1971–13.03.1971). 284 арк.
6. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1013 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо поточної оперативної обстановки, антирадянських проявів..., 14.03.1971–31.03.1971). 364 арк.
7. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1020 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ про результати агентурно-оперативної, профілактичної роботи у середовищі антирадянськи налаштованих осіб..., 13.07.1971–04.08.1971). 355 арк.
8. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1036 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів..., 18.02.1972–13.03.1972). 333 арк.
9. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1049 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів, розшук авторів та розповсюджувачів анонімної кореспонденції..., 27.06.1972–20.07.1972). 342 арк.
10. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1053 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів, розшук авторів та розповсюджувачів анонімної кореспонденції..., 08.08.1972–16.09.1972). 306 арк.
11. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1071 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо поточної оперативної обстановки, антирадянських проявів..., 29.05.1973–28.06.1973). 369 арк.
12. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1080 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо поточної оперативної обстановки, антирадянських проявів..., 08.10.1973–02.11.1973). 294 арк.
13. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1104 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо поточної оперативної обстановки, антирадянських проявів, діяльності сіоністів..., 21.02.1975–18.03.1975). 364 арк.
14. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1106 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо поточної оперативної обстановки; діяльності сіоністів..., 13.05.1975–3.07.1975). 388 арк.
15. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1109 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів..., 02.09.1975–31.10.1975). 390 арк.
16. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1124 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів..., 29.10.1976–3.12.1976). 230 арк.
17. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1128 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів; про результати агентурно-оперативної, профілактичної роботи у середовищі антирадянськи налаштованих осіб..., 03.01.1977–28.02.1977). 411 арк.
18. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1130 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів; про результати агентурно-оперативної, профілактичної роботи у середовищі антирадянськи налаштованих осіб..., 01.03.1977–19.04.1977). 374 арк.
19. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1138 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів..., 18.05.1977–29.12.1977). 296 арк.
20. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1149 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо поточної оперативної обстановки; діяльності сіоністів..., 13.05.1978–30.12.1978). 193 арк.
21. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1151 (Документи КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ щодо діяльності сіоністів..., 02.01.1979–16.02.1979). 297 арк.